

УДК 639.312:332.15

Борейко В.І., д.е.н, професор, Павлюк Н.П., аспірант (Національний університет водного господарства і природокористування, м. Рівне)

АНАЛІЗ СТАНУ РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

В статті досліджено сучасні тенденції розвитку рибного господарства України та запропоновано шляхи поліпшення умов ведення рибництва.

Ключові слова: рибне господарство, тенденції, проблеми, перспективи розвитку.

В статье исследованы современные тенденции развития рыбного хозяйства Украины и предложены пути улучшения условий ведения рыбководства.

Ключевые слова: рыбное хозяйство, тенденции, проблемы, перспективы развития.

The article examined recent trends in fisheries Ukraine and offered ways of improving conditions for fish culture.

Keywords: fisheries, trends, problems and prospects.

Нині пріоритетними завданнями рибного господарства України стали удосконалення технологій виробництва рибної продукції, ресурсозбереження, поліпшення якості риби та забезпечення конкуренто-спроможності продукції на внутрішньому та світовому ринках з одночасним підвищенням продуктивності рибного виробництва в умовах екологічно безпечного ведення господарства.

Проблемам ефективного функціонування підприємств рибного господарства присвячено теоретичні дослідження та методичні розробки вітчизняних і зарубіжних учених: О.М. Багрова, П.П. Борщевського, М.В. Гринжевського, Я. Коуржила, Ю.П. Мамонтова, В.О. Муріна, Є.А. Романова, М.С. Стасишена, І.М. Германа. Проте, сучасний стан розвитку рибогосподарського комплексу України вимагає подальших досліджень з метою підвищення ефективності діяльності підприємств рибної галузі.

Метою статті є вивчення стану та ефективності діяльності рибогосподарських підприємств при виробництві товарної риби в сучасних ринкових умовах.

В Україні є значні площі внутрішніх водойм, придатних для вирощування риби. Наявність водного фонду для вирощування об'єктів аквакультури перевищує 1 млн. га. За цим показником Україна посідає друге (після Росії) місце в Європі. Переважна кількість ставків і озер, в яких здійснюється риборозведення, перебувають в оренді рибогосподарських підприємств [1]. Основним напрямом рибогосподарської діяльності на внутрішніх водоймах України, яка забезпечує

до 70% рибної продукції та становить головний резерв подальшого розвитку вітчизняної аквакультури, є ставове рибництво [2].

Ставова аквакультура є досить специфічним напрямом рибництва, який містить основні резерви збільшення обсягів виробництва рибної продукції в Україні. Розвиток ставової аквакультури є важливим показником підвищення ефективності використання сільськогосподарських територій та отримання товарної продукції. Сьогодні вилов риби у ставках рибних господарств складає 51% від загального вилову риби у внутрішніх водоймах, та 8,4% від загального вилову риби та добування інших водних живих ресурсів у водоймищах України [2]. Зазначено необхідно врахувати під час розроблення галузевих програм розвитку рибного господарства та в процесі гармонізації законодавчої бази України. Основні зусилля рибні господарства повинні спрямувати на вирощування і реалізацію у свіжому вигляді рослиноїдних порід риби – коропа та різних видів товстолобика, які мають постійний і стабільний попит у споживачів. При цьому для забезпечення прибутковості ведення рибництва, рибні господарства мають комплексно вирішувати питання розведення риби, її вилову та доставки до кінцевого споживача [3].

Дослідження динаміки розвитку рибництва в Україні показує, що впродовж 1995–2010 років вилов риби та добування інших водних живих ресурсів в нашій країні суттєво знизилися (табл. 1) [2]. Порівнюючи вилов риби в 1995 та 2010 рр., бачимо, що зростання виловів риби та інших живих ресурсів відбулося тільки у виключно морській економічній зоні України. За рахунок цього показника дещо стабілізувався загальний вилов риби в 2000–2002 рр. Починаючи з 2003 р., спостерігається щорічне зниження загального вилову риби майже на 20 тис. т (виключенням є 2005 р.). Причинами такого зниження є вплив різних факторів. Проте, основним з них є зменшення вилову риби українськими підприємствами у виключних (морських) економічних зонах інших держав. Це пояснюється тим, що домовленості з іншими морськими країнами про вилов риби втрачають чинність через економічну недоцільність, викликану високою собівартістю виловленої продукції та відсутністю державної підтримки риболовецької галузі. Тому, риболовецькі судна вимушені продавати виловлену продукцію в інших країнах з метою забезпечення ремонтів суден в портах цих країн. Цим же пояснюється відсутність вилову риби у відкритій частині Світового океану в 2010 р. Однак, на відміну від зменшення вилову морської риби, зростає показник вилову риби у внутрішніх водоймах. Збільшення щорічного вилову риби впродовж 2005–2010 років у внутрішніх водоймах становить 2,6%, тому цей сектор діяльності потребує дедалі більшої уваги та впровадження нових заходів. Необхідно прикласти немало зусиль для того, щоб роль рибництва у національному господарстві України піднялась на вищий рівень (табл. 2).

Необхідно прикласти немало зусиль для того, щоб роль рибництва у національному господарстві України піднялась на вищий рівень (табл. 2), щоб воно займало чинне місце в економіці країни та дозволяло стабілізувати грошові надходження до державної казни.

Таблиця 1*

Вилів риби та добування інших водних живих ресурсів підприємствами рибного господарства, т

Рік	Вилів риби та добування інших водних живих ресурсів					У т.ч. вилів риби
	усього	у т.ч. за видами водоймищ				
		у внутрішніх водоймах	у виключній (морський) економічній зоні України	у виключних (морських) економічних зонах інших держав	у відкритій частині Світового океану	
1995	400191	67816	30133	279548	22694	363444
1996	390819	55107	19563	306861	9288	376424
1997	419971	41721	30239	346176	1835	411742
1998	386097	40736	35825	307913	1623	379234
1999	341977	42523	45050	251101	3303	332199
2000	350087	38210	56990	175033	79854	346699
2001	333363	38257	134585	151613	8908	310451
2002	293205	38011	93030	153324	8840	253847
2003	248176	37703	55027	140991	14455	222385
2004	225905	35365	52467	126834	11239	195067
2005	265585	37396	61176	149622	17391	234185
2006	228840	36701	46799	122374	22966	202231
2007	213669	43207	46909	123553	-	198335
2008	244527	41229	55037	140705	7556	220543
2009	256853	42201	67314	147338	-	238600
2010	218681	38364	69725	110592	-	215017

*Держкомстат України, 1998–2011 роки.

Розвиток рибного господарства в Україні, також, неможливий без одночасного розвитку суміжних галузей, які забезпечують його ефективну діяльність. Тому, слід враховувати, що збільшення рівня виробництва продукції рибництва сприятиме одночасному відновленню та розвитку інших суміжних галузей агропромислового комплексу: рослинництва, тваринництва та переробної галузей. Особливо доречним це буде для комбікормової промисловості, без подальшої кооперації та інтеграції з якою нормальне функціонування спеціалізованих рибницьких підприємств неможливе [4].

Рибогосподарський комплекс як складова агропромислового виробництва, працює в нестабільних умовах більше двадцяти років. Починаючи з 90-х років минулого століття рибні підприємства, втративши державну підтримку, перебувають в складних фінансових умовах. Відсутність доступних кредитів на придбання основних засобів, кормів для риби та оплати праці працівників призвела до такого стану, коли застосування інтенсивних технологій в рибному господарстві стало неможливим. Це спричинило зниження ефективності виробничої діяльності рибних підприємств, вимушеного застосування екстенсивних (випасних) технологій, переходу кваліфікованих працівників в інші галузі. Незважаючи на те що рибним підприємствам не вигідно нарощувати виробництво, на фоні зростання цін на рибу та рибну продукцію вони розуміють і безперспективність його скорочення, оскільки, без продукції рибництва неможливо забезпечити повноцінний білок в раціоні населення, який сприяє поліпшенню здоров'я та збільшенню тривалості життя [5]. Також рибні продукти використовуються як лікувально-профілактичні та дієтичні рибні жири для профілактики ішемічної хвороби серця, атеросклерозу та зниження вмісту холестерину в крові людини. Крім того, з риби виробляють медичний лікувальний жир, що містить вітаміни А, D і Е. Крім рибного жиру, в медицині використовують надзвичайно цінну біологічно активну речовину – простагландин, який міститься в окремих органах коропа, камбали, леопардової акули, тунця та інших видах [6]. Тому необхідність підтримки і забезпечення розвитку аквакультури не викликає сумніву, адже це сприятиме соціально-економічному розвитку регіонів України, виробництву гідробіонтів, їх переробку і зберігання, а також забезпеченню працевлаштування населення, в тому числі і за рахунок розвитку суміжних галузей, підвищенню дохідності сімей і, як наслідок, покращенню здоров'я і якості життя населення України. Дослідження показують, що запровадження сучасних новітніх технологій у рибних господарствах стримується економічним становищем, яке склалося в останні роки в Україні: відсутність належної матеріально-технічної бази, диспаритет цін і недостатність кредитування та інвестування галузі, що не дозволяє нарощувати обсяги виробництва рибницькими підприємствами.

Таблиця 2*

Показники, які характеризують роль рибальства та рибицтва у національному господарстві України, %

Показник	Роки								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Частка сільського господарства, мисливства та лісового господарства у загальному обсязі валової доданої вартості країни	16,3	14,6	12,1	11,9	10,4	8,6	7,5	7,9	8,2
Частка рибальства та рибицтва у загальному обсязі валової доданої вартості країни	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Частка продукції сільського господарства, мисливства та лісового господарства у загальному випуску продукції країни (в основних цінах)	14,4	13,2	10,9	10,6	9,5	8,3	7,2	7,5	7,9
Частка продукції рибальства та рибицтва у загальному випуску продукції країни (в основних цінах)	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
Частка основних засобів сільського господарства та мисливства, лісового господарства у загальній вартості основних засобів країни	10,2	8,9	7,6	6,6	6,0	4,8	3,9	3,1	2,6
Частка основних засобів рибальства та рибицтва у загальній вартості основних засобів країни	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
Частка найманих працівників сільського господарства, мисливства та лісового господарства у їх загальній кількості найманих працівників в країні	17,1	15,3	13,1	11,3	10,0	8,8	7,6	6,9	6,6
Частка найманих працівників рибальства, рибицтва у їх загальній кількості найманих працівників в країні	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

*Держкомстат України, 1998–2011 роки.

Крім того, розвитку вітчизняних рибницьких підприємств стримується зростанням обсягів імпорту рибної продукції, оскільки для рибного господарства подальше зростання імпорту рибної продукції означає скорочення державних капіталовкладень у будівництво риболовецьких суден, зариблення внутрішніх водойм та скорочення витрат на відновлення фауни у виключній (морській) економічній зоні України. Для звичайних споживачів рибної продукції небезпеку становить зростання залежності від вартості іноземної валюти на вітчизняному ринку. Нинішня ситуація в аквакультурі країни не дає підстав для здійснення переходу до її сталого розвитку. Тому необхідно створити умови для забезпечення розвитку рибогосподарського комплексу та ведення рибництва як у відкритій морській акваторії, так і у внутрішніх водоймах України. Водночас виникла потреба в переорієнтуванні нормативно-правової бази, яка регулює діяльність рибогосподарського комплексу країни, адже на рівні держави необхідно удосконалити управління виробничою і фінансовою діяльністю рибних підприємств.

З проведеного дослідження можна зробити висновок, що в сучасних умовах розв'язання проблем розвитку рибної галузі вимагає виваженої політики з боку держави, регулювання і підтримки виробництва рибної продукції. Причому таку підтримку слід здійснювати переважно економічними методами, які повинні стати невід'ємною частиною сучасної політики розвитку аквакультури. Необхідно забезпечити формування нової аграрної політики, яка б визначала роль і місце держави в забезпеченні сталого розвитку аквакультурного виробництва, а також форми, методи й механізми економічного регулювання і фінансової бюджетної підтримки підприємств, які займаються відтворенням, вирощуванням, виловом риби і виробництвом продукції аквакультури.

1. Стасишен М. С. Економічні проблеми розвитку рибного господарства України: [монографія] / Стасишен М. С.; за ред. П. П. Борщевського. – К. : РВПС України НАН України, ЦНДІЕ, 1998. – 291 с. 2. Рибне господарство України: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>. 3. Загороднюк О. В. Перспективи розвитку вітчизняного ринку риби // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – № 1/2011. – С. 135-138 4. Мазур Ю. П. Перспективи підвищення ефективності діяльності підприємств рибного господарства в умовах сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=260>. 5. Алимов С. І. Рибне господарство України: стан і перспективи / К. : Вища освіта, 2003. – 335 с. 6. Таран О. Н., Долинский В. Л. К методике оценки воздействия антропогенных факторов на биоресурсный потенциал рыбохозяйственных водоемов // Пресноводная аквакультура в центральной и восточной Европе: достижения и перспективы. – К. : Институт рыбного хозяйства УААН, 2000. – С. 219-221.

Рецензент: д.е.н., професор Лазаршина І.Д. (НУВГП)